

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.*
(Скопље), д-ра *Нахшигала Рајка* (Љубљана), д-ра *Скока Пејра* (Загреб),
д-ра Рамоваша Франа, д-ра *Стевановића Михаила* (Београд),
д-ра *Томановића Васе* (Скопље), д-ра *Храсте Маша* (Загреб)

ХИХ КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1951—1952

ПРВЕ ТРИ ГЛАВЕ СТУДЕНИЧКОГ ТИПИКА

Студенички типик немамо у оригиналу. Позната су нам два његова преписа. Један је из 1618/19 год. Писан је у Испосници св. Саве код Студенице. По њему је *К. Јиречек* приредио своје издање Типика у Гласнику СУД 40 (1874) 138—181. О томе издању в. *В. Ђоровић*, Списи Св. Саве (1928) XIV: Код Ђоровића није дат Студенички типик у целини, већ су само код Хиландарског типика забележене испод текста све разлике између једног и другог типика (на стр. 14—150). И *Л. Мирковић*, Списи Св. Саве и Стевана Првовенчаног (1939) 35—107 је слично поступио. Он је превео Хиландарски типик, а из Студеничког је донео само важније разлике. Други рукопис Студеничког типика је из 1760 год. Потиче из саме Студенице. Садржи само један мали део Типика. То су свега три главе: четврта, пета и шеста, и то још од шесте недостају последњи редови. О томе рукопису дао је потребна обавештења *Љуб. Стојановић* у Гласнику СУД 63 (1885) 265. Година и место постанка тога рукописа налази се у њему самом, на крају кратке руске историје (од свега двадесетак реди), а такође у запису из летописа који претставља препис Студеничког летописа (Гласник 63, 266; *Starine Jug. akad.* XIII, 1881, 165; упор. *Љуб. Стојановић*, Стари српски родослови и летописи, 1927, стр. XXXIV—XXXV). То је било потребно рећи, јер је *Љуб. Стојановић* пропустио то да истакне, па се због тога *П. Поповић* домишљао да је рукопис писан „негде средином XVIII века“ (О хронологији у делима Св. Саве, Глас САН 112, 1924, 32).

Преписивач рукописа из 1618/19 год. у своме запису каже да је Типик „прежде нас списан рукоју светаго Сави“. Затим наводи годину смрти Симеона Немање, коју је очевидно узео из последње главе Живота Симеоновог од Св. Саве (и Живот се налази у његовом рукопису). Он се позива на Св. Саву, судећи по оном „рече“ у тој реченици: „в лето рече 6708 престави се господин Симеон“. У своме зборнику Старих српских записа и

натписа I (1902) 293—294 Љуб. *Сшојановић* доноси тај запис под 1619 год., али и са забележеном 1200 год. Очеvidно је погрешно схватио запис, па је годину Симеонове смрти узео као годину писања Типика. То чини и *Влад. Р. Пећковић* (Манастир Студеница, 1924, 5). *Павле Шафарик* је запис тако разумео, да је преписивач пред собом имао сам аутограф Св. Саве (*Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler*, 1831, 26; *Geschichte der südslawischen Literatur*, III, 1865, 203). О томе је, с извесним оградама, Шафарик писао и у предговору свога издања Симеоновог Живота од Св. Саве (на стр. III — *Ramátky*, 1873²). Он је мислио да је оригинал Типика вероватно пропао за време Првог устанка (Гласник 40, 134). Један калуђер је 1813 год. запалио у Испосници много старих српских рукописа, да не би пали у турске руке (в. *Св. Сшојановић*, *Историја српског народа у средњем веку I*, 1937, 283). Шафарика се држи *В. Јарић* и у својој *Historiji književnosti* (1867) 155 бележи да је рукопис из 1619 године „по свој прилици са самога оригинала Савина сачињен“. Као Шафарик запис је схватио и *П. Појовић*. Само он је допуштао могућност да то није био аутограф, већ можда препис који је начињен под Савиним надзором. Није налазио да је у запису забележена година које је Типик постао (што, уосталом, није ни Шафарик мислио); узимао је да је то година Симеонове смрти (Глас 112, 29, 39). Нама изгледа да је у запису преписивач хтео да нагласи, да је Св. Сава Типик не само прописао, већ га је лично и саставио. То је било у ранија времена („прежде нас“). Да би се приближно одредило када је то било, поменута је година смрти Симеонове. О аутографу се не говори.

У рукопису из 1618/19 год. Студенички типик почиње четвртом главом. Тако је и у рукопису из 1760 год., јер је у њему очевидно Типик започет а недовршен. Та четврта глава Студеничког типика одговара четвртој глави Хиландарског типика. И све до краја главе оба типика иду паралелно, изузимајући само главу 27 (вероватно преписивачком грешком, у Студеничком типик у та глава која говори „о одежди“ припојена је глави 13 у којој су прописи о постављању игумана) и главу 42 (која се односи на Карејску ћелију, па је због тога Студенички типик нема). Хиландарски типик има и прве три главе: прва је увод, друга говори о томе како су Симеон и Сава добили Хиландар, трећа је посвећена смрти Симеоновој. Поставља се питање шта су садржавале прве три главе у Студеничком типик у. Прва је била Живот Симеонов од Св. Саве, која и носи наслов „слово прво“. Тај наслов је *Павле*

Шафарик у предговору свога издања *Живота* (стр. III) тако тумачио као да он означава да је то први састав у рукопису, у том зборнику разних састава (сем Типика и Симеоновог живота, ту је Чудо у манастиру Богородице зване Велика заступница, затим О неправновању петка, Студеничка повеља, Зидане Цариграда и његово освајање од стране Турака, а и још други неки састави). Типик има општи наслов „Образник светаго Сави србскога“. Преписивач га у запису назива: „типик сиреч образник“ (код *Ф Миклошича* је из рукописа погрешно преписано: „образ“, па је отуда, код њега реч „образник“ забележена само из Хамартола, у значењу: историчар – *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, 1862—1865, XX, 473). Цео Типик није једно „слово“, већ се састоји из многих „слова“ одн. „глава“. Општи наслов Типика Шафарик је дао почетној глави у рукопису, „слову четвртом“, која међутим има свој посебни наслов. Иако с погрешним тумачењем, Шафарик је ипак уочио да постоји нека веза између Симеоновог Живота и Типика. *Свеш. Н. Вуловић* није запазио ту Шафарикову примедбу. Сам се бавио питањем односа између Живота и Типика, па је дошао до правилног закључка да је Живот „слово прво“ Типика (О књижевном раду Св. Саве, 1895, 4—5). *Павле Појовић* је то назвао Вуловићевим открићем. За Вуловићев закључак он је нашао више нових и добрих разлога (Кратке белешке о списима Св. Саве, Наставник XVII, 1906, 347). Доцније је писао о „Светиславу Вуловићу и његовом раду на старој књижевности“, па је ту истицао тај Вуловићев резултат као нарочито важан (Годишњица Н. Чупића 42, 1933, 12).

По *Шафариковом* мишљењу, „слово“ 2 или 3 била би можда Служба Симеону од Св. Саве. За ту Службу је Шафарик знао из Доментијана, тада још нештампаног (доцније у издању Ђ. Даничића, 1865, 89, 190). Наравно он није мислио да је Служба била део Типика, већ да је обележена као друго или треће слово у рукопису, и то не у рукопису из 1618/19 год. (у коме ње нема), већ очевидно у Савином аутографу. *М. Башић* није добро разумео Шафарика. Он истина не каже да пише по Шафарику, али се то по свему да закључити. Код Башића стоји да је Служба Симеону била саставни део Типика, друга или трећа његова глава (Старе српске биографије I, 1924, стр. XIII—XIV). То неће бити тачно. Служба није могла бити у Типику. Типик је добио свој завршни облик 1208 год., када је Св. Сава написао Живот Симеонов. А то је било после преноса Симеонових моштију, после 19 фебруара 1208 год. (тада су оне, по Савиним подацима, донете у Студеницу),

а пре 13 фебруара 1209 год., од када се Симеон сматра за свеца (*Драг. Косић*, Светосавски зборник I, 1936, 135, 170, 171, 188). Служба прославља Симеона као свеца, па је према томе постала после 19 фебруара 1209 год (*ibid.* 169—170). Накнадно није могла бити унета, јер су несумњиво све главе Типика биле попуњене, па би требало једну избацити и замењивати је Службом. У том би случају настао несклад између те нове главе и главе 35, у којој су прописи о помену Симеоновом. Ту се о Симеону говори као о ктитору, али не као свецу. Служба се, наравно, и не помиње.

П. Поповић је мислио да је у једној од тих глава била Студеничка повеља (Наставник XVII, 348). Он је то овако образлажавао. У Животу Симеоновом се говори о селима која је Симеон приложио Студеници, па се том приликом каже да ће о томе бити „слово“ и „в књигах сих на предѣ“. П. Поповић тачно запажа да се на том месту у Животу употребљавају чак исти и слични изрази који се налазе и у Студеничкој повељи. Само је требало да напомене да се ту уопште говори о повељи. Она је била „златопечатна“. Била је исписана у цркви на зиду (в. сада код *В. Ђоровића*, Списи Св. Саве, 153). И најзад, значи, унета је и у Типик. П. Поповић скреће пажњу да су грчки типичи обухватили и повеље, па с правом претпоставља да је такав случај могао бити и код нас, код Студеничког типика. Као трећи и последњи свој разлог П. Поповић износи чињеницу да се у истом рукопису налазе и Типик и Повеља. То можда неће бити случајно, без икаквог значаја. На питање о првим главама Студеничког типика П. Поповић се и доцније враћао, понављајући углавном своју аргументацију (Св. Сава, Годишњица 47, 1938, 284 и Расправе и чланци, 1939, 100). Помиње га и у приказу на Ђоровићево издање Списа Св. Саве, где изражава мишљење да је и Повељу, као део Студеничког типика, требало штампати, и то у напоменама, међу другим разликама према тексту Хиландарског типика (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор XII, 1932, 100). Очеvidно по П. Поповићу, о Повељи као саставном делу Студеничког типика писао је *М. Мурко* (*Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen*, 1908, 157).

По једној напомени *Л. Мирковића*, прве три главе Типика биле су намењене Симеоновом животу од Св. Саве и можда Студеничкој повељи (Списи Св. Саве и Стевана Првовенчаног, 35). У другој, нешто доцнијој напомени, Мирковић Повељу не узима у обзир (стр. 45).

Кад је по други пут писао о овом питању, П. Поповић се изјаснио да је повеља унета као друга глава Типика. За трећу главу је рекао да не зна шта би могла бити. Док је раније био склон да прими Вуловићеву претпоставку да је увод из Хиландарског типика био и у Студеничком типиком као друга или трећа глава, дотле му се то сад није чинило вероватним. Помишљао је да је Живот Симеонов био подељен на две главе. У том би случају он обухватао прве две главе, а у трећој [би била Повеља (Годишњица 47, 284—285 и Расправе и чланци, 100—101).

Један је податак остао незапажен, а он је од велике важности. К. Јиречек бележи да се у рукопису из 1618/19 год. изнад Студеничке повеље налази овај избледели натпис, писан црвеним словима: „слово *a* о селе служешти сему манастиру“. За натпис Јиречек наглашава да се „једва види“. И заиста М. Сперански га није ни приметио (Рукописи П. Ј. Шафарика, 1894, 41). Прва реч из натписа јасно показује да је Повеља била једна глава Типика („слово“). Оно $a=1$ неће бити добро прочитано. Можда је то и преписивачка грешка. Ту ће свакако бити $v=2$. Лакше је заменити *a* и *v*, него *a* и *г* ($=3$). У речи „селе“ над *e* мора бити да стоји *x*. Тако исто и изнад *и* на крају речи „служешти“. Према томе у натпису би био 7 падеж множине и у њему би се говорило „о селима која служе овом манастиру“.

Повеља би, значи, била глава друга Типика. Као што је још Шафарик истакао (Übersicht, 26; Geschichte, 203—204), Повеља није преписана 1618/19 год., заједно са главним делом рукописа (у рукопису, на почетку, има текстова унетих у XVIII веку — Гласник 40, 132—133). Налази се на једном листу који је 1618/19 год. остао упола празан и на четири листа која су тада остављена потпуно празна (Сш. Новаковић, Законски споменици, 1912, 568), и то не на крају рукописа, већ у његовој првој половини, испред самог Живота Симеоновог. Није преписана са црквеног зида (не зна се докле је постојао тај текст на зиду; данас га више нема), већ из неког другог рукописа са Типиком, као што сведочи помињање „слова“ у натпису. Можда је натпис још из 1618/19 год., када је само резервисано место за Повељу а она није унета, ваљда због тога што се њен текст желео да прилагоди тадашњим манастирским потребама. Повеља је преписана 1688—1690, или 1717—1737 год., у доба када је било разлога да се у њу ставља молба упућена оном „који буде противу времена господин“, па био он „или цар, или краљ, или ђенерал, или коменсар, или комендан, или капетан“ (код Сш. Новаковића на стр. 569; упор. и Љуб. Стојановић, Спо-

меник III, 1890, 57). Иначе у Повељи је „углавном без сумње очуван првобитни текст“ (по речима *Ст. Шанојевића*, Студије о српској дипломатици XXV, Глас САН 169, 1935,44). Трећа глава Студеничког типика била би онај увод из Хиландарског типика, као што се тачно домишљао Вуловић (О књижевном раду Св. Саве, 5). Нема разлога да увод изостане из Студеничког типика.

Да се вратимо на питање Савиног аутографа. Погледајмо рукопис из 1618/19 год. У њему су Живот, Повеља и Типик у ужем смислу овако поређани: прво Типик, па Повеља, и тек онда Живот Симеонов, који уствари претставља прву главу Типика. Повеља је истина доцније унета (можда за њу и није резервисано место у рукопису, већ ко зна из којих разлога остављен празан простор), али свеједно остаје чињеница да је у рукопису Живот иза Типика. И то нису једно иза другог, већ их растављају два чланка (не рачунајући Повељу). Тако се не преписује рукопис за који се верује да је аутограф Св. Саве. По речима из записа, Св. Сава је апостол српски и он ће судити Србима, као што ће апостоли судити над дванаест племена Израиљевих. Тај тобожњи Савин аутограф био је препис ко зна кога преписа Савиног оригинала, кад је у њему такав неред и кад су у њему растављене и порастурне поједине главе Типика.

Ђорђе Сп. Радојичић

Résumé

D. Sp. Radojičić

Les trois premiers chapitres du Typikon de Studenica

Nous connaissons deux copies du Typikon de Studenica, l'une datant de l'année 1618/1619, et l'autre de 1760. Cette dernière ne contient qu'une petite partie du Typikon.

Les deux copies commencent par le quatrième chapitre. Dans le manuscrit de 1618/19 on trouve le premier chapitre, séparé du Typikon. C'est la Biographie de Simeon Nemanja écrite par St. Sava.

P. Popović s'est efforcé à démontrer que la charte de Studenica faisait partie du Typikon, comme le deuxième chapitre de celui-ci. On fit entrer cette charte dans le manuscrit à une date postérieure, vers la fin du XVIIe siècle seulement ou même dans la première moitié du XVIIIe siècle. Il échappa toutefois à l'attention de Popović un fait confirmant son opinion. D'après la description de C. Jireček, dans

ce manuscrit, la charte porte comme titre une inscription décolorée, écrite en caractères rouges et libellée ainsi qu'il suit: „слово -а- о селе служешти сему манастиру“. La lettre -а-, ayant la valeur numérique de 1, figure dans cette inscription par erreur. C'est la lettre -в- ayant la valeur numérique de 2, qui de toute façon s'y trouvait originellement. En outre, on a omis de remarquer la minuscule x au-dessus de la terminaison des mots „селе“ et „служешти“ (7e cas du pluriel).

Quant au troisième chapitre, c'était le préliminaire du Typikon de Chilandar.